

DE GENTSE SCHILDERSFAMILIE VAN HERSEECKE TIJDENS DE BAROKKE PERIODE

Hoewel de familienaam Van Herseecke, tevens geschreven werd als Herseke, E(e)rseecke, Hersicke... en zelfs als Hersele, totaal onbekend is bij de (Gentse) kunstliefhebbers bemerken we dat reeds in 1975 Jean-Pierre de Bruyn aan de hand van de bekende documenten Jan-Baptist Van Herseecke (hoewel hij geen enkel schilderij aan hem kan toeschrijven) opneemt in het overzicht van de Gentse schilderkunst van de 15de tot de 17de eeuw¹. De familienaam Van Herseecke treffen we herhaaldelijk aan onder de Gentse schilders van de 17de eeuw. Reeds een eeuw vroeger in 1514 werd een kunstenaar met deze naam vermeld in de Gentse documenten, nl. de beeldhouwer Jan van Herseecke². Toch moeten we tot het midden van de 17de eeuw wachten alvorens de leden van de familie Van Herseecke een belangrijke plaats innamen in de Gentse kunstwereld.

Jan-Baptist Van Herseecke

Jan-Baptist van Herseecke was de zoon van Antoon en werd in 1662 opgenomen als meester in het Gentse schildersgild³. Opvallend is dat hij reeds het jaar nadien gezworen (een beëdigde titel) van dit gild was⁴. In deze functie werd hij op 6 september 1663 veroordeeld, daar hij een kunstenaar wilde opnemen in het ambacht zonder dat deze een proefstuk vervaardigde als bewijs van het meesterschap⁵. Ondanks deze inbreuk bleef hij dit ambt in 1664 toch verder uitoefenen. Opvallend is dat hij op 21 november 1665 als proefmeester van het ambacht optrad om het meesterstuk van de goudslager Pieter II Ammelodt te beoordelen. Het werk kreeg een positief advies⁶. In 1666 was hij aanwezig bij de opname in de kunstenaarsgilde van de beeldhouwer Nobertus Manilus en de glazenier Abraham Domijs⁷. Thieme en Becker⁸ menen dat hij in dat jaar ook gezworene was van de Gentse St.-Lucasgilde, wat een verkeerde vermelding is, daar Gerij Picq en Pieter Ammelot dit ambt bekleedden⁹.

Op 4 mei 1683 trad Jean-Baptist van Herseecke op als vertegenwoordiger van zijn vrouw bij de verdeling van het sterfhuis van zijn overleden schoonvader Frans van den Berghe¹⁰. In 1684 betaalde Jan-Baptist Van Herseecke zijn jaarlijkse bijdrage aan het schildergild niet¹¹.

Over de werkzaamheden van deze landschapschilder¹² zijn we goed ingelicht.

In 1678 reinigde en verhing Jan-Baptist Van Herseecke een aantal schilderijen in de Gentse St.-Jacobskerk¹³ De Sadeleire (ca. 1734) vermeldde dat in dezelfde kerk een groot landschap hing van “*den auden Herseke (= Jan-Baptist)*” waarvan de “*stoffatie (= figuren)*” van (Jan) Van Cleef was¹⁴. Ook Mensaert bewonderde in 1765 in de diskapel in de Gentse St.-Jacobskerk dit schilderij¹⁵. Descamp (o.c.) vermeldde dat dit landschap geschilderd werd door (Victor) Verspilt¹⁶ in samenwerking met Jan van Cleef.

In het overzicht van de schilderijen opgemaakt op 3 september 1777 voor de Gentse schepenen van de Keure¹⁷ werd dit landschap toegekend aan “*le vieux Eersetie*” en de figuren aan Van Cleef.

We mogen aanvaarden dat dit schilderij, waarvan Jan-Baptist van Herseecke het landschap schilderde, aangeslagen werd tijdens de Franse omwenteling met oog op een mogelijke deportatie naar Frankrijk of om openbaar verkocht te worden ten voordele van de bezetter. Uit de gedetailleerde inventaris van januari 1810, in uitvoering van het keizerlijk decreet van 30 december 1809, blijkt dat dit schilderij zich niet langer meer in de kerk bevond¹⁸. Na de val van Waterloo keerden vanaf 1815 de door de Fransen ontvreemde kunstwerken terug naar de plaats waar deze vandaan kwamen. Talrijke Belgische kunstwerken bereikten echter het land van herkomst niet en worden thans nog steeds bewaard in Franse musea, dit geldt trouwens ook voor werken die afkomstig zijn uit Gent¹⁹. De Fransen stuurden de meeste Belgische schilderijen naar Brussel, waar er nog altijd talrijke kunstwerken bewaard worden daar hun oorspronkelijke bezitters ze in die periode niet konden opeisen. Zeer veel van de door de Fransen afgeschafte kloosterorden hadden zich nog niet opnieuw in Gent gevestigd, waardoor er thans een aantal schilderijen uit Gentse religieuze instellingen in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel bevinden²⁰. Schilderijen die dan wel naar Gent terug keerden, konden om die reden niet altijd aan hun eigenaars terug gegeven worden en maken thans o.a. deel uit van de verzameling van het Gents Museum voor Schone Kunsten²¹. Toch willen we hier niet zomaar de mogelijkheid verwerpen dat het hoger vermeld groot landschap terugkeerde naar haar oorspronkelijke bewaarplaats. De Gentse Sint-Jacobskerk bezit thans drie anonieme landschapstafelrelen daterende uit die periode. Twee schilderijen met als voorstelling “*Santiago Matamores*” en een “*Prediking van Sint-Jacob*” met dezelfde afmetingen (230 x 240 cm.) vormen een pendant en hingen waarschijnlijk boven het koorgestoelte, waardoor wij deze schilderijen niet kunnen vereenzelvigen met het hoger vermeld schilderij van Jan-Baptist van Herseecke²². Het derde doek stelt “*De vlucht naar Egypte*” (205 x 220 cm) voor en werd niet vermeld in de kerkinventaris van 1883²³, waardoor ook dit doek moeilijk in verband kan gebracht worden met het hoger vermeld groot landschap. Toch

worden deze drie werken maar al te vlug in de navolging geplaatst of zelfs toegeschreven aan de Antwerpse schilder Lucas Van Uden (1595-1672). Ook in Gent waren er in de 17de eeuw een aantal verdienstelijke schilders die zich gespecialiseerd hadden in het schilderen van landschappen. De belangrijkste onder hen was Pieter Hals²⁴. Een verder onderzoek naar deze Gentse schilders dringt zich op.

Descamps vermeldde dat Jan-Baptist Van Herseecke in 1684 het landschap schilderde van een schilderij met als voorstelling “*De verzoeking van de H. Antonius*”, dat zich destijds op het stadhuis te Gent bevond²⁵.

Verder zag Descamps een reeks schilderijen met voorstellingen uit het leven van Sint-Bernardus die bewaard werden in de Gentse kerk van de Baudelooabdij. Hij schreef dat deze prachtige landschappen geschilderd waren door Jan-Baptist van Herseecke en de figuren door Jan III van Cleef²⁶. In het verslag opgesteld op 3 september 1777 voor de Gentse schepenen van de Keure, dat een overzicht gaf van alle belangrijke schilderijen in openbare en religieuze gebouwen, werd niet Van Herseecke als auteur van de landschappen vermeld, maar opnieuw Victor Verspilt²⁷. Mogelijks kunnen deze schilderijen vereenzelvigd worden met de verscheidene “*paysages boisés, avec figures représentant quelques miracles de saint Bernard*” die op 3 mei 1797 vermeld werden in de inventaris van aangeslagen schilderijen in de Gentse Baudelooabdij²⁸. In 1841 publiceerde Felix Bogaerts (1841)²⁹ dat deze schilderijen “van Cirseecke” zich bevonden in de kerk van de Bijloke te Gent. Ook Kramm (1857-1860) nam dit gegeven over³⁰. Deze toeschrijving is verkeerdelijk daar deze reeks schilderijen op vraag van de abt van Baudeloo in 1789 besteld bij Pieter Norbert van Reysschoot³¹. Reeds in 1778 had de abt van deze abdij aan de kunstenaar gevraagd om een ontwerp te maken van een tafereel uit de leven van de H. Bernardus³². Dhr. Wout De Vuyst (STAM) deelde me vriendelijk mee dat deze schilderijen in 1819 opgehangen werden in de abdijkerk (later kloosterkapel). Na een restauratie verhuisden ze naar de pandgangen van het Bijlokeklooster, waar ze bleven hangen tot aan het vertrek van de zusters. Deze serie van tien doeken van Pieter Norbert van Reysschoot worden thans bewaard in het depot van het STAM.

Om die reden kunnen we ook deze reeks niet op het actief plaatsen van Jan-Baptist van Herseecke.

Het gevolg is dan ook dat we aan deze kunstenaar, die tijdens zijn leven gewaardeerd werd als landschapsschilder, geen enkel werk meer kunnen toekennen.

Frans Van Herseecke

Frans van Herseecke, Brievenbord van een schildersatelier; huidige bewaarplaats onbekend.

Hoewel we de familiale band met de hoger vermelde Jan-Baptist niet kunnen aantonen, is het niet uitgesloten dat Frans van Herseecke een familielid³³ was van “den oude” Van Herseecke.

Frans van Herseecke werd in 1687 opgenomen als “fijnschilder” in de Gentse Sint-Lucas-gilde³⁴. Op 19 november van hetzelfde jaar trad hij samen met Judoca Ralant op als getuige van het huwelijk van Livinus De Leus met Anna Tijsbaet, die huwden in de O.-L.-Vrouw St.-Pietersparochiekerk te Gent³⁵.

In 1693, 1697, 1700, 1706 en 1716 werd

Frans Van Herseecke in het rekeningoverzicht van de Gilde vermeld als suppoost van het ambacht³⁶. Tussen 1707 en 1710 oefende hij de functie uit van gezworene in de Gilde³⁷. In 1719 overleed deze kunstenaar³⁸.

De Gentse magistraat en religieuze instellingen deden herhaaldelijk beroep op Frans van Herseecke. In 1698 marmerde hij een schouw in het kantoor van de griffie van de Gentse schepenen van Gedeele³⁹. Hierbij leverde Jan III Van Cleef het schilderij voor deze schouw⁴⁰. Het jaar nadien voerde hij opnieuw schilderwerk uit op het stadhuis⁴¹. Op 7 november 1700 ontving hij vier pond groten Vlaamse munt voor het marmeren van twee houten engelen voor de Sint-Niklaaskerk te Gent⁴². Vanaf 1698 bemerkten we grote werkzaamheden in de trefkas van het Gentse stadhuis. Alle aandacht ging naar de schouw uit, het

pronkstuk⁴³ in deze zaal. De magistraat deed dan ook in 1701 een beroep op Frans van Herseecke om deze schouw te polychromeren⁴⁴. Het jaar nadien marmerde en vergulde hij een deur van het medicijncollege⁴⁵. In dat jaar ontving hij tevens acht pond en tien schellingen groten Vlaamse munt voor het marmeren van pilaren in de Sint-Baafskathedraal⁴⁶. Uit deze documenten blijkt Frans Van Herseecke eerder een “kladschilder” te zijn, dan een “fijnschilder”, maar niets blijkt minder waar te zijn.

In 1954 werd in de Graves Art Gallery te Sheffield een tentoonstelling gehouden gewijd aan de trompe-l’oeil-techniek in de schilderkunst. Hoewel kort nadien ook in België een grote interesse ontstond voor 17de eeuwse schilderkunst vervaardigd in deze techniek bleef deze expositie totaal onbekend op het continent⁴⁷. Het duurde tot 1971 alvorens het belang van de tentoonstelling van Sheffield bekend werd gemaakt in Vlaanderen door de Mironde⁴⁸. Deze auteur vestigde de aandacht op een schilderij, dat eertijds aanwezig was op de hoger vermelde tentoonstelling te Sheffield. Dit werk met als voorstelling “*Het brievenbord van een schildersatelier*” werd op de tentoonstelling van Sheffield geëxposeerd onder de benaming 17de eeuwse Vlaamse school⁴⁹. Bovenaan op deze trompe l’oeil bemerken we een schilderspalet, een Sint-Jacobschelp en een tekening met als voorstelling Arion. Verder bemerken we naast het schildermateriaal op de legplank een gesloten brief die nog moet verstuurd worden: “*A Antoni Pallynck Gve Dior in Gant*”. Belangrijk is de geopende brief links onderaan geadresseerd “*A Monsieur François van Erseecke, Peintre demeurant au Santbriek à Gand*”. Deze trompe l’oeil is dus de voorstelling van het brievenbord van Frans Van Herseecke in zijn atelier Santbriek te Gent. Dit atelier was hoogstwaarschijnlijk gelegen aan de Korte Dagsteeg. Toen Marie Reynax een bouwaanvraag indiende voor haar woning gelegen aan deze straat trad Frans Van Herseecke, samen met de weduwe van Willem Huybrechts en Johanna-Theresia De Somere (die beiden in 1714 een bouwaanvraag in dezelfde straat aanvroegen⁵⁰) op als medeaanvragers⁵¹. Waarschijnlijk waren deze woningen gelegen langs de zijde naar de Schelde toe, daar in 1717 de Korte Dagsteeg verbreed werd. Daarbij werden een aantal kleine woningen en gebouwen die toebehoorde aan de nering der Wolwevers langs de zijde naar de Kouter toe afgebroken⁵².

Belangrijk blijft uiteraard het schilderij van Frans Van Herseecke met als voorstelling het brievenbord van zijn atelier. Dit werk van hoge kwaliteit vertoont een techniek en opbouw die zeer nauw aansluit bij de werken van de Antwerpse schilder Franciscus Gijsbrecht. Het werk bevond zich in 1954 in een privaat verzameling. Reeds in 1971 kon de Mironde niet meer achterhalen waar het schilderij zich op dat ogenblik bevond. Het is dus niet uitgesloten dat een aantal werken van deze kunstenaar thans toegeschreven worden

aan (de Antwerpse schilderschool in navolging van) Gijsbrecht. Zolang het schilderij met als voorstelling het brievenbord in het atelier Santbriek van Frans van Herseecke niet verder kan onderzocht worden, is het onmogelijk om nog andere werken aan deze kunstenaar toe te schrijven. Dit schilderij, thans op onbekende plaats, werd nog eenmaal vermeld, nl. in de dictionaire van de 17de eeuwse Vlaamse schilderkunst⁵³.

Dit werk getuigt opnieuw van de vakkundigheid van de 17de eeuwse schilders in de Arteveldestad, die in hun genre met hun Vlaamse (Antwerpse en Brugse) collega's kunnen wedijveren. Het verschil is wel dat door het geringe onderzoek naar de Gentse kunstenaars zij niet de plaats in de schilderkunst innemen die ze verdienen.

Pieter Jan Van Herseecke

Ook van deze schilder kunnen we de familiale verwantschap met de vorige twee schilders niet aantonen. Wel valt op dat omstreeks de sterfdatum van Jan-Baptist de schilder Fans wordt opgenomen in het Gentse schildersgild. Hetzelfde geldt tevens voor Pieter-Jan en Frans van Herseecke. Enkele jaren voor de dood van Frans (†1719) werd Pieter Jan van Herseecke in 1714 opgenomen als fijnschilder in het Gents schildersambacht⁵⁴. Tussen 1728 en 1734 was deze schilder suppoost van de Gentse St.-Lucasgilde⁵⁵. Zoals Jan-Baptist wordt ook Pieter Jan vermeld onder de naam Jan Van Herseecke, wat mogelijks tot verwarring kan leiden.

Hoewel de werken -die we uit documenten van hem kennen- enkel een betrekking hebben op verfraaiingwerk, zijn we goed ingelicht over de werkzaamheden van Pieter Jan.

In 1719 schilderde Jan Van Herseecke samen met Martinus van Reynevelt het bovenwerk van het hoogaltaar in de Gentse Sint-Baafskathedraal in het wit voor het bedrag van 32 ponden en 4 schellingen groten. Nadien ontving Van Herseecke nogmaals 32 ponden voor het vergulden van hetzelfde altaar⁵⁶.

Tussen 1728 en 1730 vergulde "*Sieur Joannes van Hersicke*" twee lijsten hangende in de ledenkamer van het Gentse stadhuis. Hij stond ook in voor de levering van het bladgoud⁵⁷. Daarnaast was hij in die periode (1729) ook werkzaam als schilder en vergulder in de grote zaal van het Gentse schepenhuis⁵⁸. In 1731 deed de Gentse magistraat opnieuw een beroep op hem voor het schilderen, vergulden en restaureren van werken in de gerechtszaal⁵⁹.

In maart 1734 schilderde Joannes "*Erseeke*" in de St.-Jacobskerk het tabernakelhuis van binnen helemaal wit. Deze werken aan het torentabernakel moeten geplaatst worden binnen de opsmuk van de koorafsluiting, die vanaf 1700 een grondige verfraaiingbeurt kreeg⁶⁰.

Aan Pieter Jan van Herseecke kunnen we thans geen enkel schilderij met zekerheid toeschrijven.

Besluit

Hoewel thans vrijwel niemand de Gentse kunstenaarsfamilie Van Herseecke kent, werden de werkzaamheden van hun leden in de 17de en de 18de eeuw hoog gewaardeerd. Ze kregen zowel van de magistraat als van religieuze instellingen te Gent talrijke opdrachten. De schilderijen van Jan-Baptist, die in eigentijdse documenten vermeld werden, hebben we niet meer kunnen identificeren. Hierdoor kunnen we aan deze destijds hooggewaardeerde kunstenaar geen enkel werk meer toekennen. Dit laatste geldt tevens voor Pieter Jan, van wie enkel en alleen decoratief werk bekend is. Aan Frans Van Herseecke kunnen we met zekerheid één schilderij met als voorstelling "*Brievenbord van een schildersatelier*" toekennen. Dit werk was aanwezig op de tentoonstelling te Sheffield in 1954 en bevond zich toen in een privaat verzameling. De huidige bewaarplaats van dit schilderij is thans onbekend, waardoor we aan deze schilder geen enkel ander werk meer kunnen toeschrijven. Dit schilderij sluit aan bij de 17de eeuwse Antwerpse school, waardoor vermoedelijk ook ander werk van deze kunstenaar aan deze school wordt toegeschreven. De onbekendheid van deze schilders, waardoor hun oeuvre thans een geringe waardering kent, is voornamelijk te wijten aan de geringe studie die thans gewijd is aan de Gentse barokke schilderkunst.

Rudy van Elslande

NOTEN

- ¹ DE BRUYN J.-P., De schilderkunst van de 15de tot de 17de eeuw, in: Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur (Muur-) Schilderkunst, Tekenkunst, Graveerkunst, Beeldhouwkunst, Gent Museum voor Schone Kunsten 1-7/14-9-1975, blz. 156-157.
- ² Gent, Stadsarchief (verder vermeld als SAG.), Nota's Kunstenaars (verder vermeld als NK.) 54 Herseecke.
- ³ VANDER HAEGHEN V., La corporation des peintres et des sculpteurs de Gand, matricule, comptes et documents (16e-18e siècle), Gent, 1906, blz. 61; DE BRUYN J.-P., o.c., blz. 157
- ⁴ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 62; DE BRUYN J.-P., o.c., blz. 157.
- ⁵ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 255-256.
- ⁶ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 265; DE BRUYN J.-P., o.c., blz. 157
- ⁷ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 63,64, 65,78.
- ⁸ THIEME U – BECKER F., Allgemeines lexicon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Leipzig, 1999, XVI, blz. 549.

- ⁹ SAG., *Schilderboeck*, Reeks 183-1, f° 98.
- ¹⁰ SAG., NK., 54 Herseecke.
- ¹¹ SAG., *Kluyskens NK* 9.
- ¹² THIEME U – BECKER F., *Allgemeines lexicon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig, 1999, XVI, blz. 549.
- ¹³ VERSTRAETEN F., *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent 1976-1979, II*. 16de en 17de eeuw, Gent 1978, blz. 328.
- ¹⁴ SAG., *Culten r. 10: DE SADELEIRE Beschrijvine der 7 parochiaele kercken der stad Ghendt, haere raeriteyten van schilderijen, ende door wat meesters die gemaect sijn, De parochiaele kercke van Ste-Jacobs*, f° 9.
- ¹⁵ MENSAERT G.P., *Le peintre amateur et curieux, ou description générale des Tableaux des plus habiles Maîtres, qui sont l'ornement des Eglises, Couvents, Abbayes, Prieurés & Cabinets particuliers dans l'étendue des Pays-Bas Autrichiens*, Brussel 1765, blz. 32
- ¹⁶ Aan deze twee kunstenaars wordt tevens het schilderij “Landschap met bijbelse taferelen” (Gent, St.-Niklaaskerk) toegeschreven; DE BRUYN J.-P., o.c., blz. 156.
- ¹⁷ SAG., SPRUYT P.L., *Liste des tableaux appartenant à des mains mortes, qui se trouvent dans la ville de Gand, jurisdiction du magistrat de ladite ville; faite en présence de Messieurs les échevins de la Keure, par le sous-signé, premier professeur de l'Académie de peinture, en conséquence du décret de Sa Majesté du 3 septembre 1777, église paroissiale Saint-Jacques*.
- ¹⁸ VERSTRAETEN F., *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, III*** 18de eeuw en Franse bezetting, Gent 1978, blz. 645-649.
- ¹⁹ We denken hier o.m. aan de het schilderij van Rubens met als voorstelling “St.-Maria Magdalena in vervoering” afkomstig uit de Gentse Franciskanerkerk in het Musée des Beaux-arts te Rijsel; MULAZZANI G. – MALAFARINA G. (red.), *Rubens*, in: *Classici dell'Arte*, Milaan, 1979, nr. 999.
- ²⁰ We vermelden hier o.a. Rubens doek “St.-Franciscus beschermt de wereld tegen de toorn van Christus” dat afkomstig is uit de Gentse Franciskanerkerk; PAUWELS H. (red.), *Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Inventariscatalogus van de oude schilderkunst*, Brussel 1984, blz 248, nr. 160; en Rubens beroemde schilderij “De marteling van de H. Livinus” uit de Gentse Jezuïetenkerk, dat bewaard wordt in hetzelfde museum; *Ibidem*, nr. 160.
- ²¹ We vermelden hier het doek van Rubens “St.-Franciscus ontvangt de stigmatie” eertijds uit de Gentse Franciskanerkerk; HOOZEE R. (red.), *Catalogus schilderkunst dl. I 14de – 18de eeuw*, Museum voor Schone Kunsten Gent 2007, blz. 147, nr. S-9.
- ²² VERSTRAETEN F., *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent 1976-1979, II*. 16de en 17de eeuw, Gent 1978, blz. 326-327.
- ²³ VERSTRAETEN F., *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, Gent 1976-1979, II*. 16de en 17de eeuw, Gent 1978, blz. 330.
- ²⁴ DE SCHRUYVER A. – VAN DE VELDE C., *Bijloke Museum: catalogus van de schilderijen*, Gent 1972, blz. 79-81.
- ²⁵ DESCAMPS J.B., *Voyage pittoresque de la Flandre et du Brabant, avec des réflexions relatives aux arts 1 Quelques Gravures, augmentée de la vie de plusieurs Peintres Flamands? Rubens? Van Dyck, de Crayer, & plusieurs autres*, Amsterdam 1772, blz. 228; overgenomen door Kramm C., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeld-*

- houwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tot op onzen tijd, dl. III, Amsterdam 1857-1860, blz. 682.
- ²⁶ DESCAMPS J.B , o.c., blz. 221; THIEME U – BECKER F., o.c., blz. 549.
- ²⁷ SAG., SPRUYT P.L., Liste des tableaux appartenant à des mains mortes, qui se trouvent dans la ville de Gand, juridiction du magistrat de ladite ville; faite en présence de Messieurs les échevins de la Keure, par le sous-signé, premier professeur de l'Académie de peinture, en conséquence du décret de Sa Majesté du 3 septembre 1777, église de l'abbaye de Baudeloo.
- ²⁸ Notes des tableaux, dessins et estampes déposés dans la ci-devant école de l'abbaye de Baudelo. Ceux marqués d'un K sont conformes à la note du 10 ventôse an V, trouvés au quartier de l'abbé de Saint-Pierre, nr. 170-173, gepubliceerd in: PIOT CH., Rapport a Mr le ministre de l'intérieur sur les tableaux enlevés a la Belgique en 1794 et restitués en 1815, Brussel 1883, blz. 200.
- ²⁹ BOGAERTS F., Esquisse d'une histoire des arts en Belgique depuis 1640 à 1840, vol. I, Antwerpen, 1841, blz. 122.
- ³⁰ KRAMM C., o.c., blz. 234: CIRSEECKE. (...) Op de lijst der door *Felix Bogaerts* geleverde Belgische schilders, die op het einde der XVII. en in het begin der XVIII. eeuw bloeiden, komt deze landschapschilder voor, en wordt gemeld, dat er voorheen in de Abdijkerk van Baudelo, te Gent, verscheiden landschappen van hem waren, waarin tafereelen uit het leven van den H. Bernardus door JAN VAN CLEEF zijn geschilderd. Deze stukken bevinden zich (1841) in de kerk van de Byloke, te Gent.
- ³¹ FREDERICX F., Studie betreffende Petrus Norbertus Van Reysschoot: een Gentse XVIII-eeuwse decorateurschilder, Gent, z.d., blz. 37-39.
- ³² FREDERICQ-LILAR M., Gent in de 18de eeuw, De schilders van Reijsschoot, Gent, 1992, blz. 222 e.v. .
- ³³ Thieme-Becker, o.c., blz. 549 noemt de verwantschapsrelaties twijfelachtig, maar er is geen enkel gegeven die er opwijst dat beide schilders geen familie van elkaar waren.
- ³⁴ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 84.
- ³⁵ www.gent.be/docs/.../Stadsarchief%20.../Huwelijken_Sint_Pieters_Man.pdf
- ³⁶ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 90, 94, 96,100, 108.
- ³⁷ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 101, 102, 103, 104.
- ³⁸ Wegens het overlijden van de schilder werd zijn bijdrage aan de gilde niet betaald; SAG:: Rekeningen Schilders, beeldsnijders, steenhouders, glasmaeckers, gautslaghers, borduerders, graveerders, bouwkunst, 1719, blz. 318. De Bruijn E. vermeld verder een Frans van Herseecke die gehuwd was met Elisabeth Augustijns. Wij kunnen onze schilder niet identificeren met deze persoon die pas in 1723 overleed; <http://www.genealogieonline.nl/de-bruijn-stamboom/I2076.php>.
- ³⁹ SAG., Kluyskens NK 9.
- ⁴⁰ VAN TYGHEM F., Het stadhuis van Gent Voorgeschiedenis-Bouwgeschiedenis-Veranderingswerken-Restauraties-Beschrijving-Stijlanalyse, dl. I-II, in: Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Academiae Analecta, Klasse der Schone Kunsten, 40ste jg., nr. 2, Brussel 1978, blz. 526.
- ⁴¹ Ibidem
- ⁴² SAG, NK H54.
- ⁴³ VAN TYGHEM F., o.c., blz. 527.

- ⁴⁴ SAG., Kluyskens NK 9; SAG, NK H54.
- ⁴⁵ Ibidem.
- ⁴⁶ Ibidem.
- ⁴⁷ GRIENDL, *Les peintres flamands de nature morte au XVII siècle*, Brussel-Parijs, 1956; GAMMELBO P., Cornelius Norbertus Gijsbrechts og. Franciskus Gijsbrechts in: *Kunstmuseets Arsskrift, 1952-1955, XXXIX-XLII*, blz. 143 e.v.; BERGSTRÖM I., *Dutch Still-Life Painting in the Seventeenth Century*. London, 1956; HUYGHE R., *Dialogue avec le visible*, Parijs, 1955, Engelse vertaling, *Ideas and Images in World Art: Dialogue with the Visible*. New York, 1959; DE LOYE M.G., “Le trompe-l’oeil d’Antoine Fort-Bras,” **Revue des arts**, Musees de France, 1960, I, pp. 19-24; GAMMELBO P., *Dutch Still-Life Painting from the 16th to the 18th Centuries in Danish Collections*, Kopenhagen, 1960; MARLIER M., C.N. Gysbrechts l’illusionniste,, in: *Connaissance des arts*, maaart 1964, blz. 96-105.
- ⁴⁸ DE MIRIMONDE A.P., *Les peintres flamands de trompe l’oeil et de natures mortes au XVIIe siècle, et les sujets de musique (Cornelis-Norbertus et Franciscus Gijsbrecht – F. Lemotte – G. van Bochoudt – Frans van Hersecke)*, in: *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen*, 1971, blz. 269-270, ill. 61.
- ⁴⁹ *The Eye Deceived, An Exhibition of Trompe L’Oeil Paintings, Drawings and Objects*, Graves Art Gallery, Sheffield, 1954, blz. 8, nr. 29.
- ⁵⁰ http://www.beeldbankgent.be/index.php?option=com_memorix&mr_x_mod=result&Itemid=29
- ⁵¹ Ibidem
- ⁵² DE POTTER F., *Gent, van den oudsten tijd tot heden Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. 4, in: *Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Flandria Nostra*, Torhout 1989, blz. 427.
- ⁵³ DE MAERE J. – WABBES M., *Illustrated dictionaire of 17th century Flemish painting, plates A-K*, Brussel 1994, ill. 590.
- ⁵⁴ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 107.
- ⁵⁵ VANDER HAEGHEN V., o.c., blz. 117, 121.
- ⁵⁶ KERVYN DE VOLKAERSBEKE, *les Églises de Gand: église cathédrale de Saint Bavon*. - Gand, 1857, dl. I, blz. 307-308.
- ⁵⁷ VAN TYGHEM F., o.c., dl.II, blz. 542.
- ⁵⁸ SAG., Kluyskens NK 9.
- ⁵⁹ SAG., Kluyskens NK 9.
- ⁶⁰ VERSTRAETEN F., o.c., dl. III, blz. 148-151.